

The Avar Language Functioning in Georgia

ხუნძური ენის ფუნქციონირების საკითხები საქართველოში

Tea Gigitashvili

PhD student at Institute of Caucasology of Ivane

Javakhishvili Tbilisi State University

e-mail: tea.gigitashvili@hum.tsu.edu.ge

Tel: 577 97 32 09

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-5607-0396>

Abstract: The Avar language belongs to the Ibero-Caucasian family of languages. The Georgians call the Avar speakers “Khundzis”. The Avars are one of the most numerous ethnic groups among the Dagestanis, (There are about 1 million in the world).

Their settlement in Georgia began in the second half of the 19th century. The Avars in Georgia mostly live in the Kakheti region, in the villages of Tivi, Saruso and Chantliskure (Kvareli district). According to the general census of 2014, their total number in Georgia is 954 people.

The Avar language is classified in UNESCO's Atlas of Threatened Languages (which aims to determine the status of endangered languages and monitor their performance) as a language in critical danger of extinction.

In the article, I present a number of factors that affect the functioning and vitality of the Avar language. In October 2023, I conducted a sociolinguistic survey in Kakheti, in the villages of Kvareli municipality, where Avars live compactly.

To analyze the results of the research, I used the factors determining the functioning of languages developed by UNESCO, namely: socio-linguistic situation, ethno-demographic situation, peculiarities of population education and others.

Based on the analysis of the available statistical data, I tried to present the level of vitality of the Avar language in Georgia, to highlight the causes of the problems and the existence of programs supporting the functioning of the language.

Key words: The Avar language; An Endangered Language; Language Status; A minority language; Family Language.

თეა გიგიტაშვილი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის კავკასიოლოგიის
ინსტიტუტის დოქტორანტი
ელ-ფოსტა: tea.gigitashvili@hum.tsu.edu.ge
ტელ: 577 97 32 09
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-5607-0396>

აბსტრაქტი: ხუნძური ენა იბერიულ-კავკასიურ ენათა დადესტნური ჯგუფის **ხუნძურ-ანდიურ-დიდოურ** ქვეჯგუფში შედის. ხუნძურ-ანდიურ-დიდოურ ენებზე მოლაპარაკე ეს ეთნიკური ჯგუფი დადესტნის ხალხებს შორის ყველაზე მრავალრიცხოვანია, მსოფლიოს მასშტაბით დაახლოებით 1 მილიონამდე არიან.

თანამედროვე ხუნძების დასახლება საქართველოში მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრიდან იწყება. საქართველოში მცხოვრები ხუნძების აბსოლუტური უმრავლესობა ყვარლის რაიონის სოფლებში – **თივში, ჩანტლისყურესა და სარუსოში** ცხოვრობს. 2014 წლის საყოველთაო აღწერის მიხედვით, მათი საერთო რაოდენობა საქართველოში 954 ადამიანია.

ხუნძური ენა კლასიფიცირებულია იუნესკოს საფრთხეში მყოფი ენების ატლასში (რომლის მიზანია განსაზღვროს საფრთხეში მყოფი ენების სტატუსი და დააკვირდეს მათ ფუნქციონირებას), როგორც აშკარა გაქრობის საფრთხის წინაშე მდგომი ენა.

სტატიაში წარმოვადგენ რიგ ფაქტორებს, რომლებიც გავლენას ახდენენ ხუნძური ენის ფუნქციონირებასა და სიცოცხლისუნარიანობაზე.

2023 წლის ოქტომბერში ვაწარმოე სოციოლინგვისტური გამოკითხვა კახეთში, ყვარლის მუნიციპალიტეტის სოფლებში, სადაც კომპაქტურად ცხოვრობენ ხუნძები (ავარები). კვლევის შედეგების გასაანალიზებლად გამოვიყენე იუნესკოს მიერ შემუშავებული ენათა ფუნქციონირების განმსაზღვრელი ფაქტორები, კერძოდ: სოციალურ-ენობრივი მდგომარეობა, ეთნოდემოგრაფიული ვითარება, მოსახლეობის განათლების თავისებურებები და სხვა.

არსებული სტატისტიკური მონაცემების ანალიზის საფუძველზე შევეცადე, წარმომედგინა ხუნძური ენის ვიტალურობა/სიცოცხლისუნარიანობის დონე საქართველოში, გამომეკვეთა პრობლემათა მიზეზები და ენის ფუნქციონირების მხარდამჭერი პროგრამების არსებობა.

საკვანძო სიტყვები: ხუნძური ენა; საფრთხეში მყოფი ენა; ენის სტატუსი; ეთნიკური უმცირესობის ენა; საოჯახო ენა.

შესავალი: ხუნძური ენა იბერიულ-კავკასიურ ენათა დაღესტნური ჯგუფის **ხუნძურ-დიდოურ** ანუ **ხუნძურ-ანდიურ-დიდოურ** ქვეჯგუფში შედის. მას ბევრი დიალექტი აქვს, მრავალი საზოგადოება და სოფელი თავის დიალექტზე ლაპარაკობს. მეზობელი სოფლების კილოთქმებიც კი ხშირად ძალიან განსხვავდება ერთმანეთისაგან. ხუნძური ენის დიალექტებია: **ხუნძახური, ანწუხური, ჭარული, ჰიდურ-ანდალალურ-ყარახული.** ცალკეულ დიალექტსა და დიალექტურ ჯგუფებს შორის შეინიშნება ფონეტიკური, მორფოლოგიური და ლექსიკური განსხვავება.

რუსულად ამ ენას „**Аварский язык**“ (ავარიული, ავარიელთა ენა) ეწოდება. აქაც ხუნძახის სანახები – **ავარია** – გვაქვს ამოსავალი. რუსულის მეშვეობით ეს ტერმინი უცხო ენებშიც დამკვიდრდა.

ხუნძურ ენას თავიანთ ენაზე ეწოდება „**მაჰარულ მაწო**“ – მთის ენა, **მაჰარულ** – ნათესაობითი ბრუნვის ფორმაა „**მეჰერ**“ სიტყვისა, „**მაწო**“ – ენა.

წყაროების/ლიტერატურის მიმოხილვა: ხუნძების გარდა ხუნძურ ენას ტრადიციულად ხმარობდნენ საერთო-საურთიერთო ენად (**lingua franco**) ანდიურ და დიდოურ ენა-კილოებზე მოლაპარაკე ხალხი, აქ ხუნძურ ენას ბავშვობიდანვე სწავლობდნენ. საურთიერთო ენის ფუნქცია ამჟამად რუსულ ენას აქვს შეთავსებული ჩრდილო კავკასიელ ხალხებს შორის.

ხუნძურ სალიტერატურო ენას საფუძვლად უდევს ერთგვარი **კოინე** – „სტუმრის ენა“. ფილოლოგიურ ლიტერატურაში საერთო ენას „**ბოლმაწს**“ – „**ლაშქრობის ენას**“, „**მოლაშქრის ენას**“ უწოდებენ. „**ბოლმაწის**“ შემუშავება ერთიანმა სამართლებრივმა სისტემამ და პოლიტიკურმა კონსოლიდაციამაც განაპირობა (ჩიქობავა., 1962 : 6-7).

3. უსლარი ხუნძური ენის შესახებ აღნიშნავდა: „ავარიის ხანთა პოლიტიკის შედეგად და უფრო გვიან მიურიდიზმის ხელმძღვანელთა გავლენით გავრცელდა **ხუნძახური**, რომელიც იქცა საერთო ენად დაწესებულებებსა და ყველა იმათ შორის, ვინც მარტოოდენ საოჯახო საქმიანობას არ სჯერდება. ენაში ერთგვარობის დამკვიდრებას ხელს უწყობდა ლაშქრის განუწყვეტელი შეკრება“ (Устар, 1889 : 5-6).

საქართველოში ხუნძებით (ავარებით) დასახლებული სოფლებია – **თივი** (2014 წლის აღწერით სულ 327 ადამიანი, ხუნძები – 68.8%, ქართველები – 30.0%), **ჩანტლისყურე** (2014 წლის აღწერით სულ 455 ადამიანი, ხუნძები – 88.1%, ქართველები – 7.5%) და **სარუსო** (2014 წლის აღწერით სულ 350 ადამიანი, ხუნძები – 94.0%, ქართველები – 6.0%), რომლებიც კახეთში, ყვარლის მუნიციპალიტეტში მდებარეობს.

ხუნძური ენის **ანწუხურ** დიალექტზე საუბრობენ სოფელ **თივში**. საკუთარ თავს ანწუხელები უწოდებენ „**ამცოუკა**-ს“, ხოლო მშობლიურ მეტყველებას

„ამცოუჯაზულ მაწო“ - „ანწუხელთა ენა“. კახეთის მკვიდრ ხუნძებს ეუცხოებათ სახელწოდებები „ხუნძი“, „ხუნძური“, ვინაიდან მათში მოიაზრებენ „ხუნძახელსა“ და „ხუნძახურს“. ქართულად საუბრისას საკუთარ თავს მეზობელი ქართველებით უწოდებენ **ლეკს**, ხოლო მშობლიურ ენას – **ლეკურს** ან **ავარულს** (აზმაიფარაშვილი, 2010 : 6).

დაღესტნის რესპუბლიკის კონსტიტუციის თანახმად, ხუნძურ ენას სხვა ეროვნულ ენებთან ერთად აქვს „სახელმწიფო ენის“ სტატუსი. რესპუბლიკის სხვადასხვა ოლქში, სადაც ხუნძური ენის მატარებელთა კომპაქტური დასახლებებია, საუბრობენ მშობლიურ ენაზე. **ავარულ (ხუნძურ)** ენას გამოიყენებენ საკუთრივ **ავარები (ხუნძები)**, ანდიელები, არჩიბები, ახვახები, ბოთლიხები, ღოდობერიელები, ჭამალელები, ბაგვალელები, ტინდიელები, კარატაელები, ხვარშიელები, ჰინუხები, ჰუნზიბები და ბეჭიტელები. ამ ეთნოსებისთვის ხუნძური ენის ცოდნა და გამოყენება არის კულტურული იდენტობის საფუძველი ხუნძებთან (Атаев, 2023 : 3).

რუსეთის ფედერაციაში მცხოვრები ხუნძები თავისუფლად ფლობენ რუსულ ენას. თურქეთში და აზერბაიჯანში მაცხოვრებელი ხუნძებისთვის შესაბამისად მშობლიურ ენად ითვლება თურქული და აზერბაიჯანული. საქართველოში მცხოვრები ხუნძი მოსახლეობა ფლობს მშობლიურ ენას, ქართულ ენასა და რუსულს.

მეთოდები: სტატიაზე მუშაობის პროცესში გამოყენებულია სხვადასხვა მეთოდი. კვლევით ექსპედიციაში ვიმყოფებოდი 2023 წლის ოქტომბერში ხუნძი ეთნოსით კომპაქტურად დასახლებულ სოფლებში. საველე სოციოლინგვისტური კვლევების საწარმოებლად გამოვიყენე რაოდენობრივი და თვისებრივი პარამეტრების ანალიზი, რომელიც თავისთავად ეფუძნებოდა ანკეტირებისა და კითხვარების შევსებას. ასევე ვიწერდი ინტერვიუებს ადგილობრივ მოსახლეობასთან და ვაგროვებდი ფოტომასალას.

კვლევის შედეგები რომ უფრო ნათელი და ზუსტი ყოფილიყო, გამოკითხულთა უმეტესობა სხვადასხვა სოციალური და ასაკობრივი ჯგუფიდან შევარჩიე: საჯარო და არასაჯარო სამსახურებში დასაქმებულები, დროებით უმუშევრები, სტუდენტები, მოზარდები 14-18 წლამდე, შუახნის ასაკის ადამიანები, პენსიონერები და სხვ.

მსჯელობა/შედეგები: XX საუკუნის ბოლოს, საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენის შემდეგ, აქტიურად დაიწყო როგორც სახელმწიფო ენის შენარჩუნებისა და გაძლიერების პროცესი, ისე ეთნიკური უმცირესობების ენებზე ზრუნვა. მცირე ეთნოსების ენებზე ზრუნვა განსაკუთრებით გაძლიერდა XXI საუკუნეში. ამ მხრივ საქართველომ სერიოზული ნაბიჯები გადადგა კომპაქტურად და არაკომპაქტურად

დასახლებული ეთნოსების ენების შესანარჩუნებლად. სახელმწიფო ენის სრულფასოვანი ფუნქციონირების პირობებში უმცირესობათა ენების მხარდაჭერა ქვეყნის ენობრივი პოლიტიკის მნიშვნელოვანი მიმართულებაა.

გამომდინარე იქიდან, რომ საქართველო ეთნიკურად და ენობრივად მრავალფეროვანი ქვეყანაა, სახელმწიფო ენის ფუნქციონირება განიხილება სწორედ ამ მოცემულობის გათვალისწინებით. საქართველოს სახელმწიფოსათვის თანაბარმნიშვნელოვანია ეთნიკურ უმცირესობათა მშობლიური ენების შენარჩუნება სახელმწიფო ენის შეუფერხებლად ფუნქციონირებასთან ერთად, რაც ამ ენათა სწავლების ხარისხის გაუმჯობესებით, დოკუმენტირებითა და კვლევების მხარდაჭერით მიიღწევა (საქ. პარლამენტის..., 2022: 4 -5).

ზემოხსენებულ სერვისებს შორის განსაკუთრებით პრიორიტეტულია განათლების მიმართულება, მიუხედავად იმისა, რომ საგანმანათლებლო პროგრამები ხორციელდება მთელი საქართველოს მასშტაბით, დიდი ნაწილი მიმართულია ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ რეგიონებზე.

მცირე ეთნოსის წარმომადგენელ ხუნძებს, მშობლიურ ენაზე განათლების მიღების ფუფუნება არ აქვთ. ეს საკითხი ბევრ პრობლემასთანაა დაკავშირებული: ფინანსური მხარდაჭერა სახელმწიფოს მხრიდან, შესაბამისი სახელმძღვანელოების არქონა, საკადრო დეფიციტი, მოსწავლეთა მცირე კონტინგენტი და ხშირად მათი მხრიდან დაბალი ინიციატივა...

მართალია, ხუნძები კომპაქტურად არიან განსახლებულნი, მაგრამ ამჟამად სწავლება ქართულად მიმდინარეობს კახეთის ხუნძურ სოფლებში. 2015 წლიდან ხუნძური ენა ისწავლება სამივე საჯარო სკოლაში – თივში, სარუსოსა და ჩანტლისყურეში, კვირაში სამი საათი.

ეთნიკური უმცირესობის ენა, ზოგადად, ნაკლები სოციალური ფუნქციის მატარებელია უმრავლესობის ენასთან შედარებით. ის არ გამოიყენება ურთიერთობის ისეთ პრესტიჟულ სფეროებში, როგორცაა: სახელმწიფო მმართველობა, საერთაშორისო საქმიანობა, მეცნიერება, უმაღლესი განათლება და ა. შ. უმეტესად, უმცირესობის ენის გამოყენება შემოიფარგლება მის მატარებელთა ძირითადი მასის საცხოვრებელი ადმინისტრაციული ტერიტორიებით, ან ზოგჯერ საოჯახო ენის სტატუსით.

უმეტეს შემთხვევაში ხუნძურ ენას აქვს **საოჯახო ენის სტატუსი** და ყველა დანარჩენ შემთხვევაში ქართული ენა დომინანტობს: სწავლა-განათლების, ტელე-რადიო მაუწყებლობის, სახელმწიფო და მუნიციპალიტეტის ორგანოების საქმიანობის, ოფიციალურ საქმისწარმოებასა თუ სამართალწარმოებაში.

თანამედროვე მსოფლიო ტენდენციურია გლობალიზაციისაკენ. ეს საუკეთესო საშუალებაა კულტურათა დაახლოებისა და საერთო ჰუმანური პრინციპების შემუშავებისათვის. მაგრამ, მეორე მხრივ, იქმნება საფრთხე

საკუთარი ტრადიციებისა და კულტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნებისა. ამ ვითარებაში ენა განსაკუთრებული ყურადღების საგანი ხდება, რადგან სწორედ ენის საშუალებით ხდება ეთნოსების წარსულისა და ტრადიციების შენარჩუნება (ბარამიძე, 2013: 78-79).

ეთნოსების თვითაღქმა ხშირად შენარჩუნებულია ენის საფუძველზე. ისეთ მცირერიცხოვანი ეთნოსის ენებს, როგორც ხუნძური ენაა, გლობალიზაციის პირობებში არსებობისათვის „ბრძოლა“ უხდება.

იუნესკოს „მსოფლიოს საფრთხეში მყოფ ენათა ატლასში“ საქართველოში გავრცელებული რამდენიმე ენაა კლასიფიცირებული, როგორც ამკარად ან სერიოზული საფრთხის ქვეშ მყოფ ენად, მათ შორისაა ხუნძური ენა. სწორედ ამიტომ, სახელმწიფოს მიზანია ამ ენათა შენარჩუნებისათვის ქმედითი ღონისძიებების გატარება და წინმსწრები ნაბიჯების გადადგმა.

იუნესკოს საფრთხეში მყოფი ენების ატლასი მიზნად ისახავს, რომ მსოფლიოს გააცნოს ენების არსებობისათვის შექმნილი საფრთხე და დაანახოს ენობრივი მრავალფეროვნების დაცვის საჭიროება. მისი მიზანია განსაზღვროს საფრთხეში მყოფი ენების სტატუსი და დააკვირდეს მათ ფუნქციონირებას. ატლასის 2009 წლის გამოცემის მიხედვით, აღრიცხულია 2 500 ენა, ამათგან 230 ენა მკვდარია 1950 წლის შემდეგ.

ამ გამოცემაში წარმოდგენილია იუნესკოს ენათა სიცოცხლისუნარიანობისა და საფრთხის ასახვის ჩარჩოები, რომელიც ცხრა ფაქტორის საფუძველზე ადგენს ენათა ვიტალურობის/სიცოცხლისუნარიანობის დონეებს, ეს ფაქტორებია:

1. ენაზე მოლაპარაკეთა სრული რაოდენობა;
2. ენაზე მოლაპარაკეთა პროპორციულობა მოსახლეობის სრულ რაოდენობასთან;
3. ენის შესწავლისა და წიგნიერებისათვის საჭირო მასალების ხელმისაწვდომობა;
4. ახალ დარგებსა და მედიაზე ენის რეაგირება;
5. ენის დოკუმენტირების ტიპი და ხარისხი;
6. მთავრობისა და დაწესებულებათა ენობრივი დამოკიდებულება, მათ შორის ოფიციალური სტატუსი და გამოყენება;
7. საზოგადოების წევრთა დამოკიდებულება საკუთარი ენისადმი;
8. ცოცხალ ენებზე მოლაპარაკე რეგიონებში მიმდინარე ტენდენციები;
9. თაობათა შორის ენის გადაცემა.

ენათა ფუნქციონირების განსაზღვრელი ჩარჩო/ფაქტორების გათვალისწინებით ვაწარმოე სოციოლინგვისტური კვლევის ანალიზი, რომელიც მოვიპოვე კახეთის ხუნძი ეთნოსით დასახლებულ თემში 2023 წლის საველე ექსპედიციის დროს.

დასკვნები: სოციოლინგვისტური კვლევის ანალიზის შედეგად შეგვიძლია ჩამოვთვალოთ ის ძირითადი ფაქტორები, რომლებიც უარყოფითად აისახება ხუნძური ენის არსებობაზე, ასევე აჩქარებს ამ ენის რედუცირებისა და გაქრობის პროცესს.

იუნესკოს ენათა სიცოცხლისუნარიანობისა და საფრთხის ასახვის ჩარჩოებისა თუ ფაქტორების გათვალისწინებით, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია თაობათა შორის ენის გადაცემა, რისი მიზეზებიც გეოპოლიტიკურ, დემოგრაფიულ, სოციალურ პროცესებში უნდა ვეძებოთ. ამიტომ განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს დემოგრაფიულ ცვლილებებს, რამაც საფრთხე შეიძლება შეუქმნას სახელმწიფო ენასაც. „საფრთხეები“ მხოლოდ მცირერიცხოვანი ეთნოსების ენებს არ ეხება. შეიძლება სამწერლობო, მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის მქონე ენაც დადგეს ამა თუ იმ საფრთხის წინაშე ისტორიის გარკვეულ ეტაპზე.

თაობათა შორის ენის გადაცემის ფაქტორი დარღვეულია ხუნძური ენის შემთხვევაში. ჩემ მიერ გამოკითხულთა ანკეტების/კითხვარების ანალიზის შედეგად შეიძლება დავასკვნათ, რომ:

- 60 წელს გადაცილებულთა 99 % თავისუფლად ფლობს მშობლიურ ენას.
- 60-50 წლის ასაკის მქონე ხუნძების 80% საშუალო დონეზე ფლობს მშობლიურ ენას.
- 50-30 წლის ასაკის მქონე პირთა 50% საშუალო დონეზე ფლობს მშობლიურ ენას.
- 20 წლის და უმცროსი ასაკის მქონე პირთა 90% ცუდად ფლობს მშობლიურ ენას, მაშინ, როდესაც გამართულად საუბრობენ ქართულ ენაზე.

ენების სიცოცხლისუნარიანობას დიდწილად განსაზღვრავს დემოგრაფიული მაჩვენებელი. რაც უფრო მრავალრიცხოვანია ესა თუ ის ეთნოსი, ენების სიცოცხლისუნარიანობის კოეფიციენტიც უფრო მაღალია.

როგორია საქართველოში ხუნძი მოსახლეობის დემოგრაფიული მდგომარეობა? 2014 წელს ჩატარებული საყოველთაო აღწერის მონაცემების თანახმად, 2014 წლის 5 ნოემბრის მდგომარეობით, საქართველოს მოსახლეობის რიცხოვნობამ 3 მილიონ 713 804 კაცი შეადგინა, რაც წინა აღწერის მონაცემებზე (რომელიც 2002 წელს ჩატარდა) 15%-ით ნაკლებია. მათ შორის სულ 954 ხუნძი იყო აღრიცხული. საქართველოს მოსახლეობის 2002 წლის აღწერის შედეგების მიხედვით, საქართველოში 1996 ხუნძი ცხოვრობს (1989 წელს – 4230 ცხოვრობდა) (ეთნოსები..., 2008: 153).

ამკარაა, რომ ხუნძური ენის მატარებელთა რიცხვი საგრძნობლად მცირეა სახელმწიფოს საერთო მოსახლეობის რაოდენობასთან მიმართებაში.

მიუხედავად სახელმწიფოს მიერ გატარებული არაერთი ღონისძიებისა, ხუნძური ენის შენარჩუნება ამ მხრივაც რთულდება, რადგან მისი დემოგრაფიული სტატისტიკა საგანგაშოა.

დემოგრაფიული ცვლილებების შესწავლას მივყავართ დასკვნამდე, რომ ენის სიცოცხლისუნარიანობა დაკავშირებულია დემოგრაფიული ცვლილების რაოდენობასთან. დემოგრაფიული მაჩვენებლის კლება იწვევს ამ ენის მატარებელთა კლებასაც.

ჩემ მიერ ჩატარებული 2023 წლის სოციოლინგვისტური კვლევის ანალიზის საფუძველზე შეიძლება ითქვას, რომ თაობათა შორის გადაცემის ფაქტორი ყველაზე ცუდად მოქმედებს ხუნძური ენის ვიტალურობის მაჩვენებელზე.

სისტემატურად ხდება ხუნძი მოსახლეობის გადინება რუსეთსა და ევროპის სხვა ქვეყნებში. ახალ საცხოვრებელ გარემოში ისინი სახლდებიან დისპერსიულად. მიგრირებულებს ყოველდღიურად უხდებათ იმ ენების გამოყენება, სადაც იწყებენ ახალ ცხოვრებას. მშობლიურ ენას აქვს მხოლოდ საოჯახო ენის სტატუსი, (ისიც მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ შერეულ ოჯახებს არ ქმნიან).

გამოკვლევამ აჩვენა მშობლიური ენისადმი დაბალი ინტერესი (დაბალი ესტიმაციური შეფასება).

ინტერვიუების შედეგად გამოვლინდა, რომ ხუნძურ ენას არაპრესტიჟულად მიიჩნევენ მოსახლეობის ნაწილი. მათი აზრით, ცოდნის დაუფლების, განათლებისა და კარიერისკენ მიმავალ გზაზე მშობლიური ენა ნაკლებად გამოადგებათ, რაც განაპირობებს ახალგაზრდა თაობის ნაკლებ ინტერესს მშობლიური ენისადმი.

მიუხედავად იმისა, რომ **თივის, სარუსოსა და ჩანტლისყურის** საჯარო სკოლებში 2015 წლიდან ისწავლება მშობლიური ენა დაწყებით კლასებში, გვაქვს სახელმძღვანელოების, თვალსაჩინოებებისა და სხვა დამხმარე მასალების დეფიციტი. ასევე დგას კვალიფიციური კადრების პრობლემაც.

აქედან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ ხუნძური ენის გადასარჩენად საჭიროა რამდენიმე მნიშვნელოვანი ფაქტორი:

- ენის პოპულარიზაცია;
- სახელმძღვანელოებისა და სხვა დამხმარე რესურსების მომზადება ენის შემსწავლელთათვის;
- ენის ფუნქციონირების არეალის გაფართოება;
- ტელე/რადიო გადაცემების მომზადება;
- ჟურნალ-გაზეთებისა და ლიტერატურის გამოცემა სამიზნე ენაზე;
- მშობლიური ენის ფლობისადმი ინტერესი და მოტივაცია;
- მშობლიური ენის პრესტიჟულობის საკითხის გაძლიერება;

- საერთაშორისო ორგანიზაციების აქტიური ჩართულობა და დაფინანსება.

ქართული კავკასიოლოგიური სკოლის ხმამაღალი განაცხადით, (რომელიც შეისწავლის იბერიულ-კავკასიური ენების ყველა ჯგუფს, ასევე ამ ენებთან დაკავშირებულ სხვა ენებს, რომლებიც საქართველოში ფუნქციონირებს ან მის გარეთაა): ბოლო ორი საუკუნის განმავლობაში კავკასიაში მიმდინარეობს იბერიულ-კავკასიური მოდემის ხალხებისა და ენების მიზანმიმართული გენოციდის პოლიტიკა. ამ ჯგუფის თითქმის ყველა ენის ფუნქციონირებას ემუქრება საფრთხე.

მართალია, საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და სახელმწიფოს მიერ ეთნიკური უმცირესობების ენების შესანარჩუნებლად ხორციელდება მთელი რიგი ღონისძიებები, მაგრამ საქართველოში ხუნძური ენას რედუცირების პროცესი თითქმის შეუქცევადი ხდება, რაც სხვადასხვა ფაქტორითაა განპირობებული: დემოგრაფიული, ეთნოკულტურული, მიგრაციული და სხვა.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები:

1. აზმაიფარაშვილი, 2010: – აზმაიფარაშვილი ლევან, ხუნძური ენის ანწუხური დიალექტი, თბილისი, 2010.

2. ბარამიძე, 2008: – ბარამიძე ცირა, კავკასია დროისა და სივრცის გასაყარზე, თბილისი, 2016.

3. ეთნოსები საქართველოში, 2008: – საქართველოს სახალხო დამცველის ბიბლიოთეკა, თბილისი, 2008.

4. საქართველოს პარლამენტის განათლებისა და მეცნიერების კომიტეტის თემატური მოკვლევის ანგარიში, 2022: – ეთნიკური უმცირესობების ხარისხიან განათლებაზე ხელმისაწვდომობის შესწავლა, თბილისი, 2022.

5. ჩიქობავა, 2008: – ჩიქობავა არნოლდ, ენათმეცნიერების შესავალი, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2008.

6. ჩიქობავა, ცერცვაძე, 1962: – ჩიქობავა არნოლდ, ცერცვაძე ილია, ხუნძური ენა, თბილისი, 1962.

7. ჩიქობავა, 1965: – ჩიქობავა არნოლდ, იბერიულ-კავკასიურ ენათა შესწავლის ისტორია, თბილისი, 1965.

8. ექსპედიციის მასალა: – ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, კავკასიოლოგიის ინსტიტუტის დოქტორანტის, თეა გიგიტაშვილის, მიერ 2022-2023 წლებში მოწყობილი ექსპედიციის ფარგლებში მოპოვებული სოციოლინგვისტური მასალა.

9. Атаев, 2023: – Атаев Борис, Языки и Диалекты Дагестана, Махачкала, 2023.